
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342+354 (477)

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-2.39>

П. В. Вовк

кандидат юридичних наук, докторант
Науково-дослідний інститут публічного права

РОЗВИТОК АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Мета статті полягає в тому, щоб на основі філософії права, теорії адміністративного права і процесу, норм законодавства описати розвиток адміністративного судочинства в Україні. Наголошено, що важливою особливістю правової держави є наявність та функціонування незалежного й ефективного суду. Забезпечення провідної ролі в суспільному житті справедливого, демократичного суду, як найбільш дієвої гарантії прав людини і громадянина, є переконливим доказом того, що держава набула правового характеру. Це зумовлюється специфікою судових органів: демократизмом їх формування, змістом їх повноважень, процедурою судочинства. Провідну роль суд може відігравати тільки за умови здійснення правосуддя виключно судом і відповідно до закону, забезпечення незалежності і кваліфікованості судів, доступності судового захисту для громадян тощо. Для ефективного забезпечення прав людини необхідно враховувати сучасні зміни суспільних відносин, як виникають і в площині функціонування адміністративних судів. Тому, розвиток адміністративного судочинства в Україні є надзвичайно актуальною науковою темою. У статті проаналізовано розвиток адміністративного судочинства в Україні. Встановлено, що розвиток адміністративного судочинства повинен здійснювати, в першу чергу, в парадигмі правової держави через неухильне та реальне дотримання принципу верховенства права. Доведено, що адміністративне судочинство в Україні потребує оптимізації адміністративних судів, зменшення або ж знищення негативних факторів впливу на судову владу, особливо владно-політичного впливу, корупції та дифамації, гарантування суддям адміністративних судів усіх умов для виконання своїх професійних завдань та функцій, забезпечення їх публічного статусу. Визначено, що розвиток адміністративного судочинства в Україні повинен бути на основі аналізу вдалого зарубіжного досвіду, що підтверджує те, що у Конституціях європейських країн побудована універсальна система захисту прав людини та основоположних свобод - через призму верховенства права, забезпечення доступу до правосуддя та побудови системи адміністративних судів, які реалізують виконання цих уже конституційних принципів, адже права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративний процес, адміністративні суди, захист прав і свобод, парадигма, правова держава, принцип верховенства права, суб'єкти владних повноважень, теорія адміністративного судочинства.

Актуальність теми. Законодавче закріплення і реальне забезпечення основних прав людини – наявність налагодженого правового механізму їх охорони і захисту (включаючи рівень прямого конституційного захисту) виступає ще однією важ-

ливою ознакою правової держави. Адже система захисту являє собою першочергову допомогу потерпілому громадянину країни, який шукає справедливості у державі, її вищій владі [2, с. 185-191].

Не менш важливою особливістю правової держави є наявність та функціонування незалежного й ефективного суду.

Забезпечення провідної ролі в суспільному житті справедливого, демократичного суду, як найбільш дієвої гарантії прав людини і громадянина, є переконливим доказом того, що держава набула правового характеру. Це зумовлюється специфікою судових органів: демократизмом їх формування, змістом їх повноважень, процедурою судочинства. Провідну роль суд може відігравати тільки за умови здійснення правосуддя виключно судом і відповідно до закону, забезпечення незалежності і кваліфікованості судів, доступності судового захисту для громадян тощо. При здійсненні судочинства державні органи і їх посадові особи, з одного боку, і індивід чи їх об'єднання - з іншого, повинні розглядатися як рівноправні суб'єкти, що є запорукою уникнення будь-якого свавілля держави. У результаті здійснюваної в державі реформи судової системи ці умови повинні бути створені і невідворотно реалізовуватися. Для того, щоб швидше, активніше та більш якісно виконувати функції державного апарату, уповноваження органів правової держави поділені між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади, при цьому необхідно забезпечити їх незалежність і єдність; недопустимість підміни функцій один одного; дієвість механізму «стримувань і противаг». Все це лише має позитивно впливати на роботу як держави, так і кожного громадянина, який здійснює свою діяльність на території даної країни [2, с. 185-191].

Для ефективного забезпечення прав людини необхідно враховувати сучасні зміни суспільних відносин, як виникають і в площині функціонування адміністративних судів. Тому, розвиток адміністративного судочинства в Україні є надзвичайно актуальною науковою темою.

Стан дослідження. До наукової проблеми розвитку адміністративного судочинства в Україні звертали свою увагу чисельні вітчизняні вчені-адміністративісти, серед них: В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Бачеріков, В. Бевзенко, В. Галунько, Л. Глущенко, О. Дубенко, А. Іванищук, В. Кравчук, О. Кузьменко, Р. Кузьмін, О. Міщенко, С. Потапенко, А. Руденко, Я. Рябченко, М. Сорока, С. Стеценко, О. Умнова, Е. Швед, Н. Шевцова, О. Яцун

та ін. Проте, дана тема постійно вимагає нових наукових викликів.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі філософії права, теорії адміністративного права і процесу, норм законодавства описати розвиток адміністративного судочинства в Україні.

Викладення основних положень. Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, що схвалено Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 встановлено, що реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів здійснюватиметься за такими напрямками: забезпечення незалежності, безсторонності та неупередженості суддів; оптимізація суддівського врядування та системи кар'єрного просування суддів; підвищення професійного рівня суддів; підвищення прозорості діяльності суддів та рівня їх відповідальності; підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій; забезпечення прозорості та відкритості правосуддя; посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності та забезпечення доступності безоплатної правової допомоги; реорганізація системи виконання судових рішень та підвищення ефективності виконавчого провадження; приведення повноважень та діяльності органів прокуратури до європейських стандартів; удосконалення процесуального забезпечення справедливості і права на захист під час кримінального провадження; підвищення рівня ефективності роботи судових та правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю та випадками корупції; підвищення ефективності попередження злочинів і реабілітації засуджених та вдосконалення системи виконання покарань; забезпечення належної координації правових інститутів та єдності інформаційної системи [8].

Судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права [8].

Удосконалення і зміни до законодавства при проведенні судової реформи мають важливе значення для адміністративного судочинства. Однак очевидним є те, що успішність її багато в чому залежить від успішності подолання корупції у цій сфері та залежить від суб'єктивного чинника, проявом якого є відповідність кваліфікаційного та професійного рівня суддів вимогам сучасності. Інакше і ця судова реформа може не мати якісних результатів. Зміни до законодавства, подолання корупції, належна теорія та вдосконалення практики адміністративного судочинства, вирішення кадрових питань сприятимуть ефективному виконанню адміністративними судами свого основного завдання – захисту прав, свобод та інтересів особи [1, с. 328-336].

Таким чином, в Україні стратегічно визначено розвиток судочинства та суміжних правових інститутів, зокрема, і оновлення адміністративно-процесуального законодавства з метою єдності судової практики та ефективного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб адміністративними судами.

Основною визначальною ознакою розвитку законодавства у демократичній державі, зокрема адміністративного, є його спрямованість на забезпечення прав та свобод людини й громадянина у відносинах із державою та її органами. Важливу роль у справі захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у сфері державного управління та місцевого самоврядування відведено адміністративним судам. Саме на них покладається розгляд і вирішення правових (адміністративно-правових) спорів, де однією стороною виступає особа (фізична або юридична), а іншою – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові чи службові особи, інші суб'єкти публічної влади при здійсненні ними управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі щодо виконання делегованих повноважень [7, с. 119-127].

Адміністративні суди є тією судовою ланкою, визначальною діяльністю якої є захист прав, свобод та інтересів особи. Здійснення адміністративного судочинства суттєво відрізняється від здійснення

інших видів судочинства. Йдеться не лише про специфіку спорів, що розглядаються, а й специфіку процесуальних прав і обов'язків сторін, які беруть участь у справі, зборі та дослідженні доказів адміністративним судом [1, с. 328-336].

Таким чином, розвиток адміністративного судочинства повинен здійснюватися в парадигмі правової держави, основною цінністю якої є людина, її права, свободи та законні інтереси. Відповідно, адміністративні суди як публічні інституції гарантування захисту прав осіб в суспільстві наділяються владним адміністративно-правовим статусом, що повинен відповідати сучасним національним та міжнародним засадам здійснення судочинства.

Розкриємо позиції деяких правників щодо розвитку адміністративного судочинства, зокрема, О. Андрійко переконує, що сьогодні спостерігається недостатній рівень загальнотеоретичних досліджень таких явищ, як публічно-правові відносини, а звідси впливає і проблема механізму вирішення публічно-правових спорів, які виникають при взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з громадянами, при взаємодії владних та невлadних суб'єктів. Необхідність реформування судової системи, з огляду на ті проблеми які вона має, підтримують як практики, так і науковці. Однак існують різні бачення такої реформи, а отже, виникають і відповідні дискусії [1, с. 328-336].

Україна, яка в надзвичайно складних умовах крокує проєвропейським вектором, намагається втілити в життя усі завдання, визначені судовою реформою. З цією метою, як вважає О. Корчинський, в системі адміністративних судів України необхідно продовжувати виконання таких заходів, як подолання корупції, оптимізація роботи, підвищення ефективності функціонування, гармонізацію національного законодавства, яким регулюється діяльність адміністративних судів із законодавством Європейського Союзу [6, с. 99].

Для розвитку правовідносин у сфері адміністративного судочинства необхідно надати більше прав для невлad-

них суб'єктів і покласти більше обов'язків на органи публічної адміністрації. Крім того, на розвиток правовідносин у сфері адміністративного судочинства, на погляд В. Ковбасюка, безумовно позитивно вплине прийняття Адміністративно-процедурного кодексу, що встановить чіткі критерії законності рішень суб'єктів владних повноважень, а отже і критерії вини (протиправності поведінки) таких суб'єктів щодо порушення прав, свобод та законних інтересів невідчужуваних суб'єктів у сфері публічно-правових відносин. Адже, критерії законності встановлені у ст.2 КАС України є принципами адміністративної процедури і встановити протиправність поведінки владного суб'єкта на таких загальних засадах досить складно [5; 4, с. 126].

При цьому, розвиток адміністративного судочинства в Україні повинен бути на основі аналізу вдалого зарубіжного досвіду, що підтверджує те, що у Конституціях європейських країн побудована універсальна система захисту прав людини та основоположних свобод - через призму верховенства права, забезпечення доступу до правосуддя та побудови системи адміністративних судів, які реалізують виконання цих уже конституційних принципів, адже права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Саме такий механізм реалізації захисту прав та основоположних свобод сформовано на рівні Конституцій європейських держав (як найвищого джерела права) [3, с. 198].

Досвід багатьох європейських країн доводить, що адміністративні суди є доступним та ефективним інструментом захисту прав, свобод та інтересів людини від порушень з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. Урахування здобутків європейських держав у сфері адміністративного судочинства, правових стандартів, вироблених на загальноєвропейському рівні, дослідження практики Європейського суду з прав людини є необхідним для розробки й удосконалення теоретичного та нормативного підґрунтя функціонування адміністративних судів в Україні [7, с. 119-127].

Висновки. Таким чином, розвиток адміністративного судочинства в Україні повинен здійснювати, в першу чергу, в парадигмі правової держави через неухильне та реальне дотримання принципу верховенства права.

Адміністративне судочинство повинне модернізуватися із врахуванням національних інтересів, на основі універсальних міжнародних засад та запозичення вдалого іноземного досвіду прогресивних правових держав.

Адміністративне судочинство в Україні в першу чергу потребує оптимізації адміністративних судів, зменшення або ж знищення негативних факторів впливу на судову владу, особливо владно-політичного впливу, корупції та дифамації, гарантування суддям адміністративних судів усіх умов для виконання своїх професійних завдань та функцій, забезпечення їх публічного статусу.

Список використаної літератури:

1. Андрійко О. Ф. Судова реформа в Україні та розвиток адміністративного судочинства. Правова держава. 2015. Вип. 26. С. 328-336.
2. Задорожна В. В. Сутність та ознаки правової держави, її прояви в Україні. Філософія. Культура. Життя. 2014. Вип. 40. С. 185-191.
3. Ільков В. В. Розвиток системи адміністративного судочинства в Україні з урахуванням джерел права зарубіжних країн під час здійснення конституційної реформи в Україні. Право.ua. 2015. № 3. С. 194-198.
4. Ковбасюк В. В. Шляхи розвитку та удосконалення правового регулювання відносин у сфері адміністративного судочинства. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право. 2018. Вип. 4. С. 122-126.
5. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
6. Корчинський О. Розвиток адміністративної юстиції в контексті судової реформи України. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2018. Вип. 20. С. 94-99.
7. Соколенко О. Л. Актуальні питання становлення та розвитку адміністратив-

ного судочинства. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2011. Вип. 2. С. 119-127.

8. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів

на 2015-2020 роки: схвалено Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

Vovk P. V. The development of administrative procedure in Ukraine

The purpose of the article is to describe the development of administrative proceedings in Ukraine on the basis of philosophy of law, theory of administrative law and process, norms of legislation. It is emphasized that an important feature of the rule of law is the existence and functioning of an independent and effective court. Ensuring a leading role in public life of a fair, democratic court, as the most effective guarantee of human and civil rights, is convincing proof that the state has acquired a legal character. This is due to the specifics of the judiciary: the democracy of their formation, the content of their powers, the procedure of justice. The court can play a leading role only if justice is administered exclusively by the court and in accordance with the law, ensuring the independence and qualification of the courts, the availability of judicial protection for citizens, and so on. In order to effectively ensure human rights, it is necessary to take into account modern changes in public relations, as they occur in the functioning of administrative courts. Therefore, the development of administrative justice in Ukraine is an extremely relevant scientific topic. The article identifies the development of administrative proceedings in Ukraine. It is established that the development of administrative proceedings should be carried out, first of all, in the paradigm of the rule of law through strict and real observance of the rule of law. It is proved that administrative justice in Ukraine requires optimization of administrative courts, reduction or elimination of negative factors influencing the judiciary, especially political influence, corruption and defamation, guaranteeing judges of administrative courts all conditions for performing their professional tasks and functions, ensuring their public status. It is determined that the development of administrative justice in Ukraine should be based on the analysis of successful foreign experience, which confirms that the Constitutions of European countries build a universal system of protection of human rights and fundamental freedoms - through the prism of the rule of law, access to justice and administrative courts, which implement the implementation of these already constitutional principles, because human rights and freedoms are inalienable and inviolable.

Key words: administrative courts, administrative justice, administrative process, constitutional state, paradigm, protection of rights and freedoms, subjects of authority, rule of law, theory of administrative justice.